

Sramota

Sramota temne plati zasvojenosti

Katja Knez

Film *Sramota* (Shame, 2011, Steve McQueen) ni lahko gledljiv, saj brez sramu in tabujev resno in eksplicitno predstavi tematiko spolne zasvojenosti in zlorab. Tekom filma se senzitivni gledalec težko izogne naslovnemu občutku – sram celo prehaja v gnus. Te težke emocije, ki so navadno del vsake zlorabe in zasvojenosti, v tem primeru zakrivajo strah in nemoč zasvojenega, ki se nenehno vrti v začaranem krogu ekstremnega kompulzivnega vedenja. Za diagnosticiranje kompulzivnega vedenja je navadno potrebnih več znakov, ki se pojavljajo hkrati in tvorijo ponavljajoč se vzorec. Carnes v knjigi **Ne recite temu ljubezen**¹ govori o vzorcih

nemoči, v katere so vpeti spolno zasvojeni. Gre za naslednje vedenjske tipe: fantazijski seks, seksualni lov, anonimni seks, trgovanje s seksom, voajerizem, ekshibicionizem, spolno nadlegovanje in nasilje, zadajanje in prejemanje bolečine, seks s predmeti in seks z otroki. Tudi pri glavnem akterju *Sramote* lahko opazimo prvine različnih tipov, ki nakazujejo resne težave. Da je njegova zasvojenost zares problematična, postane tudi gledalcu očitno v trenutku, ko začne ta ovirati njegovo osnovno funkcionalnost. To se zgodi takrat, ko prejme opozorilo svojega šefa, ki tudi sam nima zdravo postavljenih razmejitev glede spolnosti. Film s tem po-

kaže, da zasvojeni za vzdrževanje svojega t. i. *acting out* stanja navadno okoli sebe potrebuje ljudi, ki mu to nenavadno stanje omogočajo. Hkrati pa opozarja na splošno družbeno situacijo, ki danes takšno obliko seksualnosti na eni strani kritizira (na tak način sramoti) in postavlja nekakšna moralna merila, na drugi strani pa jo tudi sama tolerira, če ne celo propagira, ne daje pa globljega vpogleda v ranljivost, bolečino in grozljivo osamljenost spolno zasvojenih.

Vsakdanje življenje spolno zasvojenega Brandona (Michael Fassbender) je v filmu prikazano potencirano: preko iluzorno nedolžnega masturbiranja, nato plačevanja

¹ Carnes, Patrick. J.: *Ne recite temu ljubezen. Pot iz seksualne zasvojenosti*. Zagorje ob Savi: Studio Moderna storitve, 2006.

spolnih uslug in anonimnega seksa do spolnega lova oziroma predrznih seksualnih predlogov neznankam, ki se z njim zapletajo v nevarni strastni ples. Ta ples hkrati vsebuje močno organsko privlačnost in telesno ugodje, na drugi strani pa pušča občutek nevrednosti, gnusa, obupa in sramote. Režiser Brandonovo spolno aktivnost stopnjuje do te mere, da bi prebudil še tako trdnega in za zunanje vplive zaprtega gledalca. Film je namreč poln prizorov golote in na višku napetosti prikaza spolnih aktov, kjer lahko gledalec doživi sram – ob izpostavljenosti teles, nemoči in umirjanju telesa prek spolnosti. Na tak način lahko kar preko filma občuti temeljno doživljanje spolno zasvojenega. Ti svojo seksualnost globoko v sebi povečini doživljajo kot nekaj sramotnega. Režiser prikaže intenziven prizor, ko se Brandon za trenutek sreča s tem sramom, ki ga potisne v jezo, s katero želi uničiti dokaze svojega ekstremnega vedenja.

Spolnost je sicer za zasvojenega sredstvo, s katerim pridejo do vrhunca užitka in tako začasno umirijo svoje telo, a se ob tem v svoji globini navadno čutijo umazane, ponižane, osramočene in nevredne, čeprav navzven lahko delujejo prav nasprotno: samozavestno in uspešno. Tudi Brandonovo splošno življenje bi na zunaj marsikomu lahko delovalo povsem običajno, a *Sramota* ponuja širši uvid v temne plati zasvojenosti. Film prikaže ironijo, kako zasvojeni ne zmore brez odnosov (v primeru spolne zasvojenosti ne brez spolnih odnosov), a hkrati v njih ne more zares biti, pa čeprav po njih hrepeni morda še bolj kot kdo drug. Tega ne zmore, ker se ranljivosti in intimne zaradi negativnih preteklih izkušenj preveč boji. Hkrati pa nima »nikakršnih težav« z odnosi, ki mu služijo zgolj kot oblika zasvojitvenega vedenja, kar je očitno prikazano v filmu: Brandon namreč ne zmore intimnosti s svojo simpatijo, ob neznani osebi pa mu spolnost ne predstavlja težav, kar kaže na velik strah pred intimo.

Kot kaže, je moral Brandon v svoji preteklosti doživeti težjo travmatično izkušnjo, ki je vplivala na njegovo življenje na način, da je razvil zasvojitveno vedenje. Lahko predvidevamo, da gre za spolno zlorabo, ki vsakogar zaznamuje na neslutene načine. Klinične izkušnje dr. Tanje Repič² kažejo, da lahko zasvojenost postane način, kako se zlorabljeni sooča s krizami, otopi ali zbeži pred bolečinami, zapolni praznino, ki jo

Sramota

doživlja. Repičeva in Carnes navajata, da raziskave kažejo, da je bilo med tistimi, ki so zasvojeni s spolnostjo, v otroštvu 97 % čustveno zlorabljenih, 81 % spolno zlorabljenih in 72 % fizično zlorabljenih. Spolna zloraba, tako Repičeva, zaznamuje človeka na najbolj ranljivih področjih: vsi dotiki, dejanja ali besede pustijo svoje sledi, največkrat sledi gnusa, krivde, sramu, žrtev pa doživlja, da ni vredna, da nekdo z njo lepo ravna. Vsa ta sporočila so globoka in kličejo po razrešitvi, ki se lahko izteče tudi v spolno zasvojenost. Zasvojeni nevede ponavlja tisto, kar se mu je zgodilo v preteklosti, in nezavedno upa, da ga bo nekdo znal ustaviti, mu pomagati, ga začutiti v notranji stiski, mu stati ob strani in vztrajati z njim brez poniževanja, brez sramotenja in nasilja. Ravno v filmu *Sramota* opazimo, kako Brandon izrazito hrepeni po razrešitvi s ponavljanjem ciklov zasvojitvenega vedenja. Krutost in krivica vsega tega pa je, da zlorabljene privlačijo osebe, ki prej ali slej z vso silovitostjo ponovijo ali le prebudijo občutja, ki jih je zlorabljeni doživljal med zlorabo.

Odnos, ki ga *Sramota* prikazuje precej globoko, je Brandonov odnos s sestro Sissy, ki mu s svojim prav tako ekstremnim vedenjem prebujata vsa težka občutja, ki jih je že davno skušal pozabiti. Sedaj namreč živi v velemestu, stran od doma, v sterilnem stanovanju. Ta sterilnost se kaže na več načinov - in zelo verjetno ima povečano potrebo po čistoči in urejenosti najbrž prav zaradi notranjega občutja umazanosti, krivde, osramočenosti. To, da ni v nikakršnem stiku s svojo družino, nam nakaže dve stvari.

Prva je ta, da je zelo verjetno dom zanj kraj, kjer se Brandon ne počuti najboljše (oz. je morda celo kraj izvorne travme). Izgleda, da je zato tudi odšel in » naredil t. i. *cut off*«, ki pa mu onemogoča normalne odnose v sedanosti. Kot drugo stvar lahko opazimo, da nerazrešeni odnosi s primarno družino onemogočajo tudi sedanje odnose. Vse to je prepuščeno gledalčevi interpretaciji. Njegov odnos s sestro je sicer precej napet, a hkrati ključen za oba: Sissy ga na nek način potrebuje, saj se obnaša kot da je odvisna od njega in drugih (čustveno zasvojena z odnosi). Ona pa ga z (ne)hotenim prebujanjem pripelje bližje k samemu sebi, do tega, da na koncu filma končno zajoka in se sreča s svojo bolečino, ki se ji preko zasvojitvenega vedenja izogiba.

Stavek, ki je v filmu ključnega pomena, izreče njegova sestra: »*Nisva slaba človeka, samo prihajava iz slabega okolja.*« S tem preprostim stavkom režiser pove pravzaprav bistvo spolne zasvojenosti – da ima korenine, ki segajo daleč nazaj. Travmatične izkušnje pa nikakor niso pokazatelj tega, da je zasvojeni slaba oseba, pač pa, da se mu je zgodila najhujša možna krivica in zloraba, in da ni bilo nekoga, ki bi ga v tem zaščitil in dal občutek ljubljenosti in spoštovanja. Če zlorabljeni tvega in se spusti v srečanje z grozo preteklosti, potolaži kriččega otroka v sebi, se mu obeta postopna razrešitev in nov začetek. Pred to odločitvijo se na koncu znajde tudi Brandon.

Katja Knez je doktorska kandidatka zakonske družinske terapije.

2 Repič, Tanja: *Nemi kriki spolne zlorabe in novo upanje*. Celje: Društvo Mohorjeva družba in Celjska Mohorjeva družba, 2008.